Armata, ideea de armata si turiferarii ei

H.-R. PATAPIEVICI

In ziua de 21 aprilie 1998, ministrul armatei, d-l Victor Babiuc, a dat publicitatii o declaratie taioasa. In numele armatei, cu care se identifica, d-l Babiuc cere insistent si cominatoriu incetarea "atacurilor la adresa Armatei" (fireste, majuscula nu putea lipsi). Ceea ce ministrul armatei numeste "atacuri" reprezinta critica la care a fost supusa incercarea adjunctului si predecesorului sau de a legifera amnistierea "unora dintre faptele" care s-au petrecut in Decembrie '89. As dori sa discut in acest articol alergia la critica a unei institutii care, in virtutea faptului ca este considerata nationala, isi aroga dreptul de a se supune selectiv si partinitor actului de justitie si ideii de dreptate. Ma voi referi, in special, la argumentarea ministrului care a propus amnistierea (Constantin Dudu Ionescu, PNTCD) si la retorica ministrului care pretinde pentru armata un regim de exceptie1 (Victor Babiuc, PD).

Punctul de vedere al taranistului

Cind Constantin Dudu Ionescu, la acea data ministru al Apararii Nationale, a declarat ca va inainta guvernului, cit de curind, un proiect de lege privind amnistierea "unora dintre faptele" care s-au petrecut in Decembrie '89, argumentul sau a fost urmatorul: societatea romaneasca are nevoie de "explicitarea modului in care am avut de-a face unii cu altii in 1989, in asa fel incit sa vindecam ranile pe care ni le-am facut unii altora"; or, conchidea fostul ministru al armatei, atit reconcilierea societatii, cit si incurajarea actului de justitie ar fi facilitate de amnistierea faptelor din Decembrie. Sa recapitulam cazuistica fostului ministru: pentru taranistul Constantin Dudu Ionescu, omorurile, schingiuirile si arestarile din Decembrie 1989 sunt, pur si simplu, "fapte". Ceea ce pentru fruntasii PDSR inca mai erau "crime" si "incalcari ale legii", pentru fruntasii taranisti au devenit simple "fapte". Represiunea de atunci, care, ca orice represiune, a fost in mod evident unilaterala, e interpretata de d-l Dudu Ionescu ca o producere reciproca de rani: au tras militarii in demonstranti, dar si demonstrantii i-au ranit pe militari. Prin urmare, desi unii au murit, iar altii au ramas mutilati pe viata, sa nu jignim ranile morale pe care le-au produs ucigasilor si schingiuitorilor cei care s-au lasat ucisi si torturati. Revolutia, care, intre alte lucruri remarcabile, a facut posibila si cariera de politician a d-lui Dudu Ionescu, a devenit, nici mai mult, nici mai putin, "modul in care am avut de-a face unii cu altii in 1989". Cit despre ideea ca actul de justitie ar fi incurajat de scoaterea faptei de sub posibilitatea inculparii, ea seamana leit cu principiul strimb, potrivit caruia coruptia nu cu degradarea onoarei personale are de a face, ci cu saturarea pecuniara a celui supus ispitei cu banul. Altfel spus: atunci cind se constata coruptia actului de justitie, majoritatea covirsitoare a comentatorilor manifesta o curioasa intelegere pentru cel corupt, argumentind ca, in definitiv, "renumeratia mica, dupa buget" este responsabila de coruperea magistratului si nu etica sa profesionala, care e nula. In acest mod, discutia este scoasa din domeniul responsabilitatii individuale si, scutita de condamnare, poate rataci subtil in zona, neutra moral, a sociologiei. Ideea ca onoarea unui functionar public incepe sa functioneze numai din momentul in care pretentiile sale materiale sunt satisfacute (dar cind pot fi, in genere, satisfacute nevoile materiale ale cuiva?) este la fel de falsa si de corupta ca si ideea, profesata de ambii ministri ai armatei, ca ofiterii armatei romane vor incepe sa spuna adevarul despre revolutie numai atunci cind vor avea certitudinea ca faptele lor sau ale

colegilor lor vor fi fost deja amnistiate. Deoarece "onoarea" este o figura retorica frecventa a discursului d-lui Babiuc, voi adauga ca onoarea de orice fel, inclusiv cea militara, are raport numai cu principiile si nu are decit relatii intimplatoare cu nivelul salarizarii sau cu exonerarea de responsabilitate. Mai mult. Intrucit orice armata moderna este urmasa, in linie simbolica, a confreriilor razboinice si a institutiei cavaleriei, punerea chestiunii adevarului, de catre un pretins aparator al spiritului militar, in termeni de tipul "voi rosti adevarul numai daca mi se garanteaza ca persoana mea fizica e pusa la adapost" este complet in afara onoarei razboinicului.

Punctul de vedere al democratului

Ajungem astfel la textul d-lui Babiuc. Ministru al Justitiei intre iunie 1990 si octombrie 1991, ministru de Interne intre octombrie 1991 si noiembrie 1992, d-l Babiuc este un profesionist al ministerelor si, fireste, al adevarurilor de corp ale acestora. Pe moment, d-l Babiuc exprima adevarul armatei. Motivele pentru care o face sunt, din punctul meu de vedere, secundare. Semnificativa mi se pare maniera in care intelege sa apere ideea ca armata merita, intr-un stat de drept, un tratament de exceptie (altminteri, deschiderea unor anchete judiciare si exprimarea unor critici nu ar putea fi interpretata, asa cum o face d-l ministru, ca "hartuire" si "atac").

sAt O prima linie de argumentare imi pare a fi urmatoarea. Armata nu poate fi inculpata pentru crimele din Decembrie '89 deoarece: (1) atit inainte de 1989, cit si dupa, atunci cind fortele de ordine nu pot stapini situatia, armata are obligatia legala sa intervina; (2) in Decembrie 1989 era stare de necesitate; prin urmare, armata a actionat in deplina legalitate, iar aceasta legalitate este recunoscuta si de noi, azi. I se poate replica d-lui ministru ca ar fi ramas cercetator la Institutul de economie mondiala, unde lucra sub Ceausescu, daca legalitatea in numele careia apara acum armata nu ar fi fost abolita in Decembrie 1989. Strict logic vorbind, legalitatea comunista este diferita de legalitatea statului liberal si, de aceea, nu se poate intemeia un argument de continuitate pe o notiune (cea de legalitate) care a suferit discontinuitate (prin revolutie). Aceasta se intimpla deoarece nu notiunea de dreptate decurge din ceea ce este definit drept legal, caz in care posibilitatea legala de a scoate armata in strada ar fi avut aceeasi valoare inainte si dupa Decembrie 1989, ci dreptatea este sursa legii, ceea ce face ca o aceeasi stipulare legala sa aiba sensuri diferite in functie de sistemul de drept al societatii respective. Or, daca este asa, atunci argumentul d-lui Babiuc revine la afirmatia discutabila ca legalitatea comunista este in continuare acceptabila, ceea ce, in fond, implica presupozitia ca orice crima a vechiului regim a fost fie justificata, fie intimplatoare, tertul fiind exclus. Altfel spus, daca isi mentine argumentul, d-l ministru democrat al armatei va trebui sa admita ca sutele de mii de victime ale represiunii comuniste au fost fie justificate, fie intimplatoare - si la fel trebuie sa spunem si despre mortii din Decembrie.

sBt O alta linie de argumentare cauta sa sugereze ca armata a fost victima imprejurarilor si a naturii proprii. Potrivit acestui argument, armata nu poate fi inculpata pentru crimele din Decembrie '89 deoarece: (i) armata nu a fost singura forta care, in Decembrie '89, a deschis focul impotriva demonstrantilor; (ii) armata a fost victima unui razboi informational si de intoxicare psihologica; (iii) in armata ordinul nu se discuta, ci se executa "intocmai si la timp"; prin urmare, daca exista vinovati, acestia trebuie cautati in alta parte: fie printre securisti, fie printre cei care au organizat diversiunile informationale, fie printre "comandantii supremi". Ce se

poate replica acestui argument? Aruncarea vinii pe fosta securitate, in conditiile in care fosta securitate a fost absorbita mai intii de armata (1990), iar mai apoi s-a individualizat sub forma unor servicii de informatii si de paza care fac parte din structura oficiala a statului, este pueril. E un argument de tipul: "de ce numai noi? nu erau si ei acolo?", pe care si-l arunca copiii la gradinita, cind sunt certati de educatoare. Daca este adevarat ca a existat un razboi informational cistigat de "teroristi" (cit de neserios suna invocarea acestor necunoscuti "buni la toate" in gura unui om care a fost ministru atit la Justitie, cit si la Interne!), atunci ar trebui justificat cum este posibil ca acestia sa fi beneficiat de o tehnica de diversiune superioara armatei. Cum poate sustine in mod credibil d-l Babiuc ca armata pe care o conduce este in stare sa apere cu adevarat Romania, daca o mina de "teroristi" a putut sa o tina in sah atitea zile, timp in care, nesigura si derutata, armata impusca - inocenta, desigur - oameni nevinovati? Una din doua: fie asa-numitii teroristi nu au existat, si atunci crimele puse in sarcina acestora trebuie preluate de cei care au avut, in Decembrie 1989, arme de foc si echipament militar-diversionist perfectionat: adica de securitate si de armata, la instigarea emanatilor de atunci; fie teroristii au existat, dar atunci vina volatilizarii lor apartine si armatei, deoarece, ca singura forta militara ramasa dupa victoria revolutiei, armata avea datoria de stat sa ii prinda si sa ii predea justitiei: daca nu a facut-o, este fie pentru ca e incompetenta, caz in care nu isi poate indeplini sarcina in vederea careia este intretinuta de societate, aceea de a apara Romania, fie pentru ca a primit dispozitia sa ii faca scapati, caz in care armata este vinovata de a fi colaborat cu dusmanii revolutiei, de vreme ce teroristii au luptat pentru Ceausescu si impotriva statului liberal. Ma tem ca, daca urmam firul acestui argument, departe de a reusi sa exoneram armata de vina crimelor din Decembrie, ne ratacim in niste solidaritati din ce in ce mai vinovate, in care armata este mereu, fara posibilitate de ocol, parte.

Axioma de exonerare

In fine, mai ramine argumentul de tip "ordinul se executa, nu se discuta". El curge astfel: deoarece supunerea este, in armata, inconditionata, nu cel care ucide este responsabil de ucidere, ci cel care a dat ordinul. Or, daca exista undeva o perfidie morala in argumentarea d-lui ministru al Apararii, aici e de gasit. Pina acum am avut de a face numai cu erori de rationament sau cu vicii de interpretare, toate, se poate admite, datorate unui elan bine intentionat de a scoate armata din registrul suspiciunii. A venit acum momentul sa respingem axioma forte a tuturor argumentelor invocate de d-l Babiuc, axioma care reprezinta communis opinio a tuturor celor care imbratiseaza ideea ca, pentru tot ce s-a intimplat in Decembrie 1989, armata nu merita decit recunostinta si trebuie integral exonerata de vina. Ca orice bita de atac, axioma forte a exonerarii are doua capete. La un capat, este vorba de identificarea frauduloasa cu armata in intregul ei, ca institutie a statului, a acelor citiva ofiteri care s-au facut vinovati de deschiderea focului asupra multimii neinarmate. Aceasta identificare nu doar ca este logic ilegitima, ea are si o clara intentie ofensiva, de inculpare morala in fata natiunii a celui care cere judecarea criminalilor. La celalalt capat, axioma forte a exonerarii include afirmatia ca toata vina apartine lui Ceausescu, iar Ceausescu e mort, deci discutia e inchisa; in general, toti comandantii care ar fi putut fi trasi la raspundere pentru ordinele date sunt morti, deci nimeni nu mai e vinovat, discutia trebuie inchisa in lipsa de "comandanti supremi". In concluzie, armata este nevinovata deoarece ea nu poate fi, in genere, inculpata. Intr-adevar, daca acuzi fapta citorva ofiteri, vei fi acuzat la rindul

tau ca ataci armata; si, deoarece axioma forte a exonerarii admite ca partea este egala cu intregul, iar armata este "institutia fundamentala a statului", rezulta ca cine reproseaza ceva citorva ofiteri se face automat vinovat de destabilizare nationala, lipsa de patriotism sau chiar tradare. A recunoscut oricine aici mecanismul prin care sustinatorii lui Dreyfus au fost stigmatizati in fata "patriotului nationale" francez, exact acum un secol. Acest mecanism este acum tacit reluat in argumentarea d-lui ministru democrat al Apararii, Babiuc. Or, trebuie spus apasat si acest adevar banal: inculparea ofiterilor care au dat ordin de tragere nu este deloc echivalenta cu inculparea armatei, ca institutie. Mai mult, d-l Babiuc se insala si atunci cind crede ca armata care a tras in manifestanti este aceeasi cu armata care a fraternizat cu ei: diferenta dintre cele doua armate este una de valori si de scopuri, si aceeasi este si diferenta dintre armata lui Ceausescu si armata statului liberal, chiar daca, in oameni si echipamente, compozitia ei a ramas neschimbata.

Mai prozaic, celalalt capat al axiomei exonerarii implica urmatoarea afirmatie cinica: daca exista vinovati din sinul armatei, acestia trebuie sa fie ori morti, ori in afara atingerii justitiei; iar dintre participantii activi la evenimentele din Decembrie, numai mortii pot fi candidati la inculpare sau, dupa nevoi, la eroizare (cum s-a intimplat uneori, aceste doua ipostaze se pot succede la intervale scurte de timp). Cu acest ultim exemplu, sper sa fi putut sugera temeiurile pentru care, in opinia mea, oricine imbratiseaza "axioma exonerarii" o face cu intentia perfida de a discredita pe cel care, cautind adevarul, arata cu degetul spre infractor, si de a face imposibila afirmarea dreptatii, prin ascunderea infractorului sub decoratiile celui drept.

Scepticism si tristete

In rest, sunt de-a dreptul jenat de a fi construit o arhitectura atit de complicata pentru a demonta falsitatea, in fond manifesta, a pozitiei sustinute de cei doi ministri ai Apararii. Singura aparenta de adevar a punctului de vedere sustinut de acestia decurgea numai si numai din pozitia lor de putere, care, pentru multi romani, continua inca sa aiba o autoritate simbolica inchestionabila. In fond, intre interlocutori normali, ar fi fost suficient sa ne spunem doar atit: nu Armata este in discutie, ci cei care au decis sa ucida; este incompatibil cu onoarea militara ca generalii care au ordonat sa se ascunda in spatele soldatilor care au executat; onoarea razboinicului este sa plateasca: luptind, atunci cind a fost ofensat, ispasind, atunci cind a ofensat la rindul lui; cind e vorba de viata si de moarte, legitimitatea ordinului nu mai poate sta in conformitatea lui cu regulamentele, ci numai in conformitatea lui cu spiritul dreptatii; cind ucizi, esti singur cu constiinta ta: nici Dumnezeu nu mai este cu tine - sa te indemne, justifice sau acopere. As mai adauga ca falsitatea "axiomei exonerarii" poate fi demonstrata si prin exemplul oferit de recenta descoperire a contrabandei cu tigari desfasurata pe aeroportul militar de la Otopeni. Daca axioma exonerarii este adevarata, atunci fie armata in intregul ei e vinovata de trafic cu tigari, lucru cu care putini ar fi de acord, fie, in ciuda tuturor dovezilor care pledeaza impotriva unor ofiteri, armata ar trebui sa nu poata fi cercetata in principiu de vina acestora, situatie in care, pe viitor, toti infractorii se vor inrola in armata, pentru a-si duce, la adapostul ei, profitabila meserie infractionala. Evident, situatia reala este ca cei vinovati trebuie sa plateasca, iar armata, ca institutie, nu va avea decit de cistigat. Cineva are mandat de reprezentant numai cit timp este demn; decazut din demnitate, el nu mai poate, in genere, reprezenta.

Nu am deloc naivitatea de a crede ca d-l ministru este un idealist. Sunt convins ca domnia sa, intr-o anumita masura, raspunde presiunilor unor grupuri din armata bine articulate, care au tot interesul sa puna semnul egalitatii intre critica comportamentului unor ofiteri si incercarea unor forte obscure de a discredita armata, in ansamblu. Desi sunt constient de existenta unor astfel de presiuni, cred ca fiecare trebuie sa isi faca cum poate mai bine meseria: d-l ministru, pe cea de ministru politic al armatei, eu, pe aceea, liber asumata, de intelectual critic; domnia sa, sa judece in functie de posibilitati; eu, sa judec in functie de principii.

1. Numite in mod imprudent de un comunicat CSAT "institutii fundamentale ale statului", armata si biserica (ortodoxa) cred ca isi pot aroga pozitii de exceptie in raport cu celelalte institutii ale statului civil si secular: armata, prin derogare de la ideea de justitie, biserica, prin pretentia unor ierarhi de a beneficia de un regim preferential in legea accesului la dosarele fostei securitati. Or, se stie, numai posesorul de suveranitate poate stabili regimul exceptiei. Nici armata, nici biserica nu sunt suverane in ordinea lucrurilor publice: armata nu poseda suveranitate militara nici macar in timp de razboi, iar biserica se bucura de suveranitate religioasa numai in domeniu transcendent